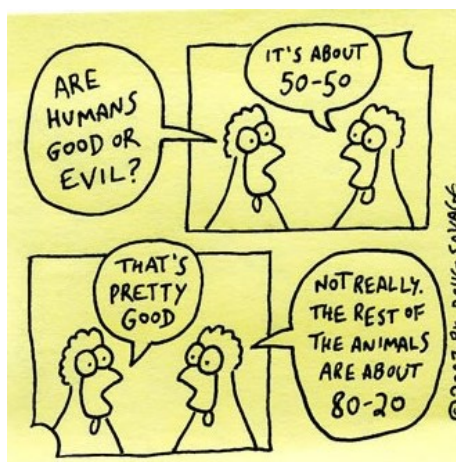

God, ond, eller ett oskrivet blad?

Summerhill heter en berömd internatskola i England som grundades 1921 och, så vitt jag vet, fortfarande är vid liv. Dess pedagogiska grundtanke är att människan till sin natur är god. Tvingar man inte eleverna på något sätt – de behöver inte ens komma till lektionerna – så utvecklar de av egen kraft en god samhällsmoral.

Den som först förde fram idén om människans naturliga godhet var 1700-talsfilosofen Jean-Jacques Rousseau. Men han levde inte precis som han lärde. Alla de fem barn som han fick med tjänsteflickan Thérèse Levasseur lämnades till ett hittebarnshem.

Grundaren av *Summerhill*, A.S. Neill, menade att det är krav och tvång som gör att människor utvecklar sina dåliga sidor. När skolan tvingar barnen att studera hårt och sträva efter höga betyg resulterar det i olyckliga vuxna. Bättre att vara en lycklig gatsoppare än en neurotisk premiärminister. Ja, han sa faktiskt det – en sant idealistisk hållning, eftersom gatsoppare inte möts med samma beundran och respekt som premiärministrar.

I grunden är *Summerhill*pedagogiken ett samtidigt individualiserande och hedonistiskt ideal. Meningen med livet är inte att dra sitt strå till stacken för att det gemensamma samhället ska fungera utan att bli en så lycklig individ som möjligt, vilket man blir om man slipper tvång och disciplinering. Neill ansåg att all kriminalitet, allt hat och alla krig har sin grund i att människor är olyckliga, varför all pedagogiks mål bör vara att skapa lyckliga människor.

Eftersom barnen på *Summerhill* kommer från överklass och övre medelklass, och således har styrning genom att tillhöra samhällets privilegierade, så är deras harmoniska "natur" förmodligen, om det nu alls stämmer, klassbaserad. Barn som växer upp i miljöer med höga ideal har goda chanser att själva anamma dessa ideal, inte tack vare utan trots att de får en så fri skolning som *Summerhill* praktiserar.

Den fråga som detta reser är givetvis om denna typ av hedonism kan läggas till grund för ett samhällsbygge. Neills svar på det skulle antagligen vara att lyckliga människor överskrider sig själva. De kommer frivilligt att axla sitt samhällsansvar. Med andra ord, goda människor skapar goda samhällen med lyckliga invånare.

I slutet av 1960-talet arbetade jag som lärare på en skola för romer. De romska tonåringar som jag skulle undervisa hade stor frihet, vilket inte alls fick dem att utveckla några höga ideal. Det vill jag emellertid inte använda som argument för slutsatsen att människan är ond av naturen, utan bara för att påvisa att även om frågan om godhet och ondska är enkel i sig, så är den mycket svår att besvara. När romerna förstod att de kunde utebli från lektionerna så kom de inte, men inte därför att de föredrog att ligga i någon hängmatta och läsa filosofer som Bertrand Russel och Erich Fromm, intellektuella som ingick i A.S. Neills vänkrets. Istället transformerade de skolan till en romsk sambandscentral, där de kunde stärka sin romska kultur. Det gick på direkt kollisionkurs med det som majoritetssamhället förväntade sig. Med andra ord, de gillade friheten, men den fick dem inte att utveckla någon "naturlig godhet".

Det som gällde för såväl Summerhill som för skolan för romer var att eleverna följde flocken. Att göra något individuellt, som inte stämmer överens med vad flocken gör och intresserar sig för, det är att vara en avvikare, något som väldigt få människor trivs med att vara. Så om flocken består av glada harmoniska barn som gillar att bli undervisade av glada harmoniska lärare, ja då blir det ett sådant recept som gäller. Lika med romerna. Om flocken hittar en lönande födkrok, som att stjäla kopparledningarna och bränna dem för att sedan sälja kopparn som skrot, ja då är det sådant som man planlägger och organiserar på skoltid.

Nå, är människan ett oskrivet blad när hon föds (tabula rasa-teorin)? Det är ett vänsterpolitiskt synsätt som många inom dagens svenska samhällselit omfattar. När en människa lyckas med sitt liv, så beror det inte på henne själv utan på att hon lever i ett samhälle som styr henne på rätt sätt. Och om en människa misslyckas med sitt liv, så faller det också på samhällets ansvar. Handlar det om kriminalitet läggs fokus på den kriminelle, inte på brottsoffret. På ett eller annat sätt landar förklaringarna alltid i svenskarnas strukturella rasism, kopplad till invandrarnas underläge, utsatthet och utanförskap, dåliga villkor etc. Som nätdebattören Viktor Sandahl lite syrligt konstaterar i ett numer oåtkomligt inlägg på Newsmill:

Vi kanske helt borde avskaffa straff för brott eftersom kriminalitet tydligen endast kan uppstå på grund av samhället. Om någon blir dömd för ett brott så borde det inte leda till fängelse eller böter. I stället borde den dömda individen få ett skadestånd av staten som har konstruerat ett samhälle som per automatik har gjort denne kriminell.

Tabula Rasa-teorin, att ett barn kan uppfostras till vem och vad som helst, lanserades av filosofen John Locke för ungefär trehundra år sedan och har i synnerhet anammats inom 1900-talets totalitära ideologier och deras försök att skapa den nya människan: främst

Homo Sovjeticus men också nazismens *Übermensch* (ett begrepp som de snodde från Nietzsche).

Även om tabula rasa-teorin fortfarande är relevant inom politiken, har den inget vetenskapligt stöd. Som den världsledande kognitionsforskaren Steven Pinker påpekar i sin bok *The Blank Slate* är människan vid födseln ingen tom tavla. Variationerna i våra individuella personlighetsdrag har mycket lite med uppfostran att göra. Till mer än nio tiondelar beror den på biologiskt arv, slump ("öde") och annat.

Och nu är jag framme vid det tredje alternativet, om människan till sin natur är ond. Också detta synsätt har sin egen filosof, 1600-talsfilosofen Thomas Hobbes, som ansåg att mänsklig ondska måste tyglas för att inte allas krig mot alla skall utbryta. Han är den tidigaste av de tre nämnda och väl den som står sig bäst, i ljuset av nutida vetenskap. För den som tror att människan av naturen är ond, i den meningen att hon i första hand inte alls ser till allas bästa utan till sitt eget, är Summerhillreceptet förödande. Utan disciplinering och styrning är risken stor för att människor bejaktar sina sämsta sidor.

Just nu finns det en serie på *Netflix* som styrker den uppfattningen. *Tiger King* är en dokumentärserie med tigeruppfödaren Joe Exotic i huvudrollen. Den toppar tittarlistorna både i Sverige och USA. Det som fascinerar är en grym och frånstötande verksamhet – det är omöjligt att känna sympati för de människor som ägnar sig åt att föda upp tigrar. Journalisten Lars Berge skriver i Svenska Dagbladet den 14:e april att det är så det riskerar att gå med en oreglerad kapitalism – människor utvecklar sina sämsta sidor. Den iakttagelsen kan också gälla för *Exit*, en annan teveserie, baserad på intervjuer, som visar hur fyra män från den norska finansvärlden – med förmögenheter på hundratals miljoner – lever sina liv. De hyllar inga värden och följer inga regler, annat än möjligen devisen "greed is good!". Eftersom pengar nog är det enda tveklöst universella värdet, vad gör de, dessa människor? Svaret är att de vältrar sig i lyxkonsumtion, oprovocerat våld, droger, otrohet och köpt sex. Det hindrar dem inte från att lägga ner stor energi på att visa upp en anständig fasad som skötsamma medmänniskor. Vi andra kan lita på dem, när vi tar hjälp från dem med att investera våra sparpengar.

Nu är givetvis inte alla mångmiljonärer och miljardärer på det sättet, men det är ändå så att dessa finansmän förverkligar ett liv som blir till en skrämmande spegelbild av vad vanliga människor drömmer om att få ut av livet.

Ska vi tolka detta som att människan till sin grundnatur ond? Jag vill inte söka besvara frågan i den formen utan operationalisera den till "Hur går det till att skapa goda samhällsmedlemmar". Följer vi Rousseau så är svaret att de ska disciplineras så lite som möjligt, människan är naturligt god. Resultatet blir ett samhälle som gör det för lätt för medborgare att utveckla sina dåliga sidor. Med andra ord riskerar det att leda till ett samhälle med hög kriminalitet. Följer vi tabula rasa teorin, så handlar det enbart om förverkliga och praktisera politiska ideal. När dessa ignorerar den mänskliga naturen får man

som resultat många olyckliga människor. Antagandet att människan är ond fungerar bättre, därför att då lämnar man inte fältet fritt för människor att utveckla sina dåliga egenskaper (Se Tiger King och Exit ovan), men det riskerar att landa i ett repressivt, till och med totalitärt samhälle.

Nu följer den slutsats som ovanstående resonemang leder fram till, nämligen att den politik fungerar bäst som inte lägger sig på kollisionskurs med biologin och det vi idag vet om människors genetiska dispositioner. Ett tillägg är dock nödvändigt: människan är det enda djur som kräver ett svar på frågan vad som är meningen med livet. Det är religionens revir och där är vetenskapen svarslös. Det är där Västerlandet har sitt största misslyckande. Den avancerade teknologin har åtföljts av en massinkompetens i konsten att leva.

Får människor ett svar på frågan om meningen med livet, då kan de tolerera att existera utan att förfalla till hedonistiska njutningar. På det sättet är Exitmiljardärerna en symbol för vår tids förfall. De gör meningslösheten tydlig genom att vara groteska, karikatyrer av vad en majoritet av medborgarna strävar efter. En ny bil, årgångsviner, kokain, fantastisk mat, porr, sex, kläder, alkohol – kickar som tillfredsställer för stunden, men inte löser frågan om meningen med att leva. I vår tidsålder är det viktigare att njuta än att leva ett meningsfullt liv. Min tanke är att civilisationer dör när det omätliga behovet av känslöstimulering överstiger kravet på individuell och social ansvarighet för det samhälle som skapas.

Den västerländska civilisationen lyckas inte längre med att skapa någon övergripande mening. Vi bygger därför inget samhälle som vi är stolta över att lämna över till nästa generation utan lever i nuet och ägnar oss åt att konsumera. Men en evig konsumerism kan inte tillfredsställa själen, ge oss en mening med livet. Det gör ont att dra den slutsatsen, men jag kan inte förstå annat än att den ojämförligt mest fantastiska högkultur som människan någonsin skapat är moraliskt och andligt bankrutt.

Karl-Olov Arnstberg

<https://morklaggning.wordpress.com/2020/05/21/god-ond-eller-ett-oskrivet-blad/>

Alla texter är © på denna blogg. Det är tillåtet att sprida texterna under förutsättning att ni alltid länkar till källan här på bloggen.